

ślić z uznaniem – w przystępny sposób. Przejrzysta struktura pracy jest wyrazem przemyśleń metodycznych oraz trafnego posługiwania się takimi pojęciami, jak „wierszowany przekład psalmu”, „konspekt psalmu”, „partytura psalmu”. Autorka stosuje własny model odczytywania poezji religijnej, wprowadza nowe konteksty interpretacyjne do współczesnej poezji psalmicznej, co na gruncie rusycystyki polskiej jest próbą odważną i zasługującą na uznanie.

Czesław Andruszko
Poznań

Monika Izabela Zielińska, *OBRZEŻA I DALE LEŚNE. MOTYWY SYLFICZNE W PROZIE ROSYJSKIEJ XX WIEKU*, Warszawa: Studia Rossica, 2010, ss. 295.

Problem badawczy podjęty przez Monikę Zielińską jest bardzo atrakcyjny, interesujący, sympatyczny. Przyroda w zasadzie nie budzi negatywnych odczuć i poglądów. Las jest obszarem wszechobecnym w życiu Rosjan, odgrywał w nim zawsze ważną rolę, zarówno praktyczną, jak też emocjonalną.

Znajdowało to odzwierciedlenie w literaturze. Las zajmuje też dużo miejsca w losach, przeżyciach i myślach bohaterów w utworach wielu pisarzy rosyjskich XX wieku. Temat ten jest tak rozległy i wieloaspektowy, że wymagał dokonania przez Autorkę wyboru pisarzy i utworów najbardziej charakterystycznych, reprezentatywnych. Tak właśnie postąpiła Badaczka.

Książka składa się ze Wstępu, trzech rozdziałów i Zakończenia. Zaopatrzona jest w interesujący Aneks *Las w malarstwie rosyjskim*, Bibliografię literatury przedmiotu, Wykaz ilustracji i Indeks osobowy.

Wstęp zatytułowany *Obrzeża lasu* umiejscawia temat w szerokim kontekście folkloru i wcześniejszej literatury rosyjskiej, szczegółowo omawia dotychczasowe badania tematyki leśnej w literaturoznawstwie polskim i rosyjskim oraz prezentuje motywy leśne w sztuce, przede wszystkim malarstwie. Głównie rosyjskim, ale nie tylko. Przyjętą metodologię badań oparła Autorka głównie na pracach teoretyków polskich.

Rozdział *Michaił Priszwin – viator silvestris* poświęciła Badaczka tematyce leśnej w twórczości chyba najbardziej znanego i zasłużonego piewcy i obrońcy lasu w dwudziestowiecznej literaturze rosyjskiej. Las był głównym podmiotem jego prozy od początku do końca drogi twórczej. Zielińska w swej analizie uwzględniła najciekawsze „leśne” utwory pisarza (*Kalendarz przyrody, Las Północny, Naga wiosna i Źrenice ziemi*).

Autorka słusznie podkreśliła, że Priszwin był zamiłowanym i aktywnym podróżnikiem po różnych rejonach Rosji, zapalonym myśliwym oraz docieklwym

badaczem i znawcą lasu w jego wszystkich obszarach i przejawach, wnikliwie obserwował go w różnych porach roku i doby, zwłaszcza śledził zachodzące w nim zmiany w zależności od warunków atmosferycznych i oświetlenia.

Światło skierowuje uwagę Badaczki i czytelnika na barwy lasu, ich bogactwo, różnorodność i zmienność. To zaś pozwala jej zauważyć i szczególnie podkreślić bliskość barwnych opisów leśnej flory, głównie drzew, do malarstwa, zwłaszcza impresjonistycznego. Potwierdzają to trafnie dobrane ilustracje. Ale las to nie tylko kolory roślinności, ale również zapachy i bogactwo dźwięków, wydawanych na przykład przez szumiące drzewa, ale przede wszystkim głosy zwierząt i ptaków.

Las w analizowanych utworach Priszwina pełni głównie funkcję estetyczną, oddziałuje na wrażliwość człowieka, budzi w nim głębokie przeżycia, najczęściej pozytywne, przyjemne. Nie jest jednak bierny, nie służy tylko człowiekowi, lecz współdziała z nim. Pisarz personifikuje zjawiska przyrody, obdarza je psychiką. Nieraz obserwujemy podobieństwo przeżyć ludzi i lasu. Poszczególne składniki nie tylko fauny, lecz również flory współdziałają ze sobą, pomagają sobie, a czasem walczą między sobą (np. niektóre gatunki drzew).

Priszwin w zasadzie z powodzeniem unikał wplątania lasu w sferę ideologii. Zdarzało mu się jednak przyjmować zadania poznawcze na zlecenia władz. Wtedy ukryty pod maską ironii wyrażał krytyczne opinie o szkodliwej działalności ludzi, np. o nieprzemyślanym wyrębie lasu, choć nie negował jego gospodarczej funkcji.

Innym zjawiskiem zauważonym przez Badaczkę, a związanym z ideologią, jest sakralizacja przestrzeni leśnej, traktowanie lasu jak świątyni, przypisywanie mu dodatkowych zadań, religijnych, baśniowych, oczyszczających. Czasem prowadzi to do idealizacji przyrody i przeciwstawiania jej miastu utożsamianemu ze złem.

Rozdział drugi zatytułowała Autorka *W obronie przyjaciela. Las w twórczości Leonida Leonowa*. W analizie uwzględniła najważniejsze utwory pisarza poświęcone tematyce leśnej (*Buryga, Przypadek Jakowa Pigunka, Pietuszychinski przelot, Borsuki, Nad rzeką Socią i Rosyjski las*). W utworach Leonowa odnajdujemy w podejściu do lasu pewne podobieństwa do twórczości Priszwina. To przede wszystkim traktowanie przyrody jak przyjaciela, przypisywanie jej cech ludzkich, animizacja i personifikacja świata roślin i zwierząt, sakralizacja lasu i znajdowanie w barwnych opisach podobieństw z malarstwem.

Ale jest też szereg różnic. U Priszwina las jest głównym bohaterem, podmiotem, a w mniejszym stopniu scenerią działalności człowieka. Leonow przedstawia przyrodę i ludzi jako równorzędnych partnerów, czasem sojuszników współdziałających zgodnie ze sobą, ale często zaciekle zwalczających się przeciwników o sprzecznych interesach. W tym konflikcie las przeważnie przegrywa. Ale bywa też, że wygrywa (np. w *Borsukach*).

Autor *Lasu rosyjskiego* zauważa nieuchronność konfliktu natury i cywilizacji. Ludzie muszą wykorzystywać las dla realizacji różnych swoich praktycznych, życiowych celów. I pisarz w zasadzie to akceptuje, ale jednocześnie nie zgadza się

z nieprzemyślaną, rabunkową działalnością człowieka. Uważa on, że należy i można szukać kompromisu i znajdować go.

Zielińska podkreśla, że Leonow w większym stopniu niż Priszwin zwraca uwagę na różnorodne funkcje lasu. Można wymienić takie jak gospodarcza, czyli produkcyjna, wychowawcza, patriotyczna, religijna (motyw zacofania związany z pustelnią w powieści *Nad rzeką Socia*), symboliczna (zasygnalizowana tytułem powieści *Rosyjski las*), magiczna (związana ze zjawiskami nadprzyrodzonymi, z folklorem, ze światem baśni, np. szczególna rola przypisywana cyfrze trzy), metaforyczna (las – życie) i oczywiście również estetyczna oraz filozoficzna.

W *Rosyjskim lesie* przyroda kształtuje osobowość głównego bohatera, Wichrowa, w czasie wojny pomaga Rosjanom (np. Poli Wichrowej), jest areną walki między dwiema koncepcjami stosunku do lasu (traktowania go wyłącznie jako źródła pozyskiwania drewna, surowca potrzebnego gospodarce lub ekologicznie, jako przyjaciela, sojusznika potrzebującego obrony, pomocy). Stosunek do lasu może u Leonowa być kryterium moralnej oceny osobowości postaci, pozytywnej lub negatywnej, (np. Wichrowa i Gracjanskiego).

W trzecim rozdziale (*Las współczesny mieszany*) Autorka analizuje tematykę leśną w twórczości pisarzy młodszych, znanych również z tego, że poświęcają jej wiele miejsca i uwagi. Tematyka narzuca konieczność kontynuowania pewnych wątków znanych z twórczości poprzedników, ale nowe czasy, nowe uwarunkowania powodują podkreślanie innych problemów i idei. Widać wyraźnie, że młodszy pisarze nie są tak bardzo zauroczeni estetyczną funkcją lasu. Mniej też interesuje ich sfera gospodarcza. Natomiast zdecydowanie wiążą z przyrodą przede wszystkim problematykę filozoficzną, religijną, psychologiczną, etyczną. Te wartości i właściwości ich utworów umiejętnie wydobywa Autorka książki.

Bohater powieści Wasilija Bielewa *Ludzka rzecz* żyje w zgodzie z naturą, ale po śmierci bliskiej osoby jest zagubiony w otaczającym go świecie. Ratunku szuka w lesie, który pozornie obiecuje bezpieczeństwo, ale jest labiryntem, w którym Drynow błąka się, by jednak ostatecznie odzyskać chęć do życia. Las sprzyja jego duchowemu odrodzeniu.

Wiktor Astafjew w powieści *Królowa ryb* w syberyjskiej tajdze widzi zjawisko sakralne i mistyczne. Pojawiają się w nim też motywy smutku, przemijania. Utwór przenika nastrój religijności. To sprzyja wewnętrznej, duchowej odnowie bohatera, który potrzebuje przeżycia oczyszczającego serce i umysł. I właśnie w lesie znajduje to.

Walentin Rasputin w *Pożarze* podjął problem negatywnych następstw działalności człowieka, traktowania lasu wyłącznie jako źródła surowca. Pisarza nie interesują jednak aspekty ekonomiczne, lecz duchowe. Człowiek wyrządza krzywdę naturze. Wykonaniu planu towarzyszy relatywizm estetyczny i etyczny. Tytułowy pożar symbolizuje karę bożą, ogień pełni funkcję oczyszczającą, przywraca zarzucone wartości moralne.

Podrozdział *Filozofia lasu według Anatolija Kima* już w tytule sygnalizuje dominującą problematykę powieści *Ojciec – las*. Pojęcie lasu ma znaczenie symboliczne, obejmuje również świat ludzi. Powieściowy las jest bardzo aktywny, między innymi przejmuje rolę narratora, snuje refleksje o kondycji człowieka, ingeruje w jego losy. Bohaterowie czują silną wewnętrzną więź z lasem, uciekają do niego od miasta, cywilizacji, w nim szukają i znajdują pomoc w trudnych chwilach. Bardzo silny jest u Kima wątek religijny, biblijny. Potwierdza to również styl i rytm narracji. Narrator postuluje powrót do Ewangelii. Ale wprowadza również wątki religii Wschodu. Ważną rolę odgrywa symbolika (mleko, rozdarta sosna.).

Bardzo silny nurt religijny pojawił się w powieści *Życie tchórze* Piotra Aleszkowskiego. Główną ideą jest przeciwstawienie złego miasta (Babilon) i dobrego lasu. Treścią utworu jest droga od profanum do sacrum, motyw nawrócenia grzesznika. Ważną rolę odgrywają elementy liturgii, chrzest, spowiedź. Las jest przestrzenią sakralną. Pojawiają się w nim zjawiska symboliczne (święty kamień, próba ognia).

W zakończeniu Badaczka słusznie podkreśla bogactwo i różnorodność kontekstów etyczno-filozoficznych w prozie rosyjskiej dwudziestego wieku o tematyce leśnej. Ale widzimy, że równie ważne są w niej aspekty estetyczne, psychologiczne, ekologiczne oraz w mniejszym stopniu gospodarcze.

W ocenie książki Moniki Zielińskiej warto podkreślić umiejętne i rzetelne spożytkowanie przez nią imponującej, bogatej ilościowo literatury przedmiotu (ok. 14 stron), nie tylko literaturoznawczej, lecz również przyrodniczej, filozoficznej, religijnej i folklorystycznej, rosyjskiej, polskiej i światowej. Bardzo interesujące i wartościowe jest sięgnięcie Autorki do obrazów o tematyce leśnej dla zilustrowania i potwierdzenia związku omawianej literatury z malarstwem.

Badaczka dokonała kompetentnej, rzetelnej analizy utworów i wyciągnęła z niej przekonujące wnioski. Książka jest interesującym i wartościowym wkładem do studiów nad literaturą rosyjską XX wieku. Czyta się ją z zainteresowaniem i przyjemnością.

Zygmunt Zbyrowski

FRYDERYK CHOPIN W OCZACH ROSJAN. ANTOLOGIA. Wybrał, przełożył, opracował i wstępem opatrzył Grzegorz Wiśniewski. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2010, ss. 417.

Wymieniona wyżej antologia jest dziełem, które może zainteresować szeroki krąg odbiorców – profesjonalnych muzykologów, wielbicieli muzyki Fryderyka Chopina, pracowników kultury i wreszcie badaczy dziejów polsko-rosyjskich